

УДК 378.14:811.161.2

Тетяна Дятленко

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СТУДЕНТІВ-ФІЛОЛОГІВ ОКР «БАКАЛАВР» НА ЗАНЯТТЯХ «МЕТОДИКИ ВИКЛАДАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ»

У статті розглядається проблема формування професійної компетентності студентів філологічного факультету на заняттях «Методики викладання літератури», обґрунтовується актуальність проблеми, аналізуються роботи дослідників, присвячені окресленому питанню. Розкривається поняття «професійна компетентність», називаються його складові, визначаються види діяльності викладача-методиста і студента на лекційних, практичних, лабораторних заняттях та під час самостійної й індивідуальної підготовки з курсу «Методика викладання української літератури». Автор наголошує на важливості названої вузівської дисципліни у професійному становленні вчителя-словесника.

Ключові слова: компетентність, компетентнісний підхід, професійна компетентність, види діяльності.

Проблема формування гуманістичного світогляду, ключових компетентностей учнівської молоді зумовлює посилення компетентнісного підходу до професійної парадигми вчителів-словесників. Модернізоване сьогодення надає пріоритетності вчителям, які здатні набути у вищому навчальному закладі ґрунтовні знання і вміння їх реалізувати у практичній діяльності.

Сучасні навчальні заклади потребують фахівців, які добре знають наукові основи, історію і методологію, тенденції в розвитку вітчизняної освіти, усвідомлюють актуальні проблеми викладання української літератури у контексті духовних цінностей суспільства, володіють новими технологіями навчання, методами формування навичок самостійної роботи, розвитку інтересу і мотивації до навчання, творчих здібностей, логічного мислення учнів, створюють атмосферу продуктивно-пізнавального співробітництва; уміло проектують і проводять уроки та виховні заняття, у т.ч. з елементами сучасних інформаційних технологій, володіють методикою проведення науково-педагогічного дослідження, використовують методи об'єктивної діагностики знань учнів. Окреслені професійні й особистісні риси вказують на вчителя-словесника як на професійно компетентного фахівця.

Нові завдання, поставлені перед сучасною школою, вимагають перегляду й практичної підготовки майбутнього вчителя-словесника.

Мета публікації – розкрити шляхи реалізації компетентнісного підходу формування професійної компетентності студента-філолога на

лекційних, практичних і лабораторних заняттях «Методики викладання української літератури».

Аналіз літератури з окресленої проблеми дає можливість зробити висновок, що поняття «компетентність» у науковій літературі остаточно не визначене і в більшості випадків вживається інтуїтивно. На сьогодні відсутнє однозначне визначення поняття, структури й видів компетенцій (Дж. Равен, В. Бондар, В. Маслов, І. Підласий, В. Краєвський, А. Хуторський та ін.)

У вітчизняній педагогічній літературі паралельно існують поняття «компетенція» і «компетентність». Наукові джерела часто подають вельми схожі трактування цих понять: Компетенція – 1) добра обізнаність із чим-небудь; 2) коло повноважень якої-небудь організації, установи чи особи. Компетентність – властивість від компетентний. Компетентний – 1) який має достатні знання в будь-якій галузі, який з чим-небудь добре обізнаний, тямущий; який ґрунтується на знанні, кваліфікований; 2) який має певні повноваження, повноправний, повновладний [1].

Виходячи з того, що компетентність є складним утворенням, більшість дослідників виокремлюють у цьому педагогічному явищі певні напрями чи групи (С. Бондар, А. Хуторський, С. Шишов, О. Овчарук, І. Радигіна та ін.).

Готуючи студентів-філологів до виконання професійних обов'язків вчителя-словесника та застосовуючи компетентнісний підхід, керуємося таким алгоритмом: по-перше, знання, але не просто інформація, а швидко змінювана, динамічна, різноманітна, яку треба вміти знайти, відсіяти від непотрібної, перевести у досвід власної діяльності; по-друге, вміння використовувати ці знання в конкретній ситуації, розуміння, якими шляхами здобути знання, який для цього обрати метод; по-третє, адекватне оцінювання себе, світу, свого місця в колективі чи суспільстві, конкретного знання, необхідності чи зайвості його для своєї діяльності, а також методу його здобування чи використання.

Безсумнівно, людина, яка уособлює в собі такі якості, буде вельми компетентним спеціалістом-професіоналом. Але механізм досягнення такого результату залишається поки що мало розробленим і видається доволі складним.

У практичній роботі зі студентами керуємося українськими офіційними освітянськими документами [2], у яких серед основних груп компетентностей названі: соціальні, полікультурні, комунікативні, інформаційні, саморозвитку і самоосвіти, продуктивної творчої праці.

Доцільно відзначити головну особливість компетентності як педагогічного явища, а саме: компетентність – це не специфічні предметні знання, вміння та навички, навіть не абстрактні загальнопредметні мисленнєві дії чи логічні операції, а конкретні, життєві, необхідні кожній людині будь-якої професій і віку. Формуються вони протягом всього життя індивіда.

Під професійною компетентністю педагога розуміють особистісні

можливості учителя, які дозволяють йому самостійно й ефективно реалізовувати цілі педагогічного процесу. Для цього потрібно знати педагогічну теорію, уміти застосовувати її в практичній діяльності. Педагогічна компетентність учителя – це єдність його теоретичної і практичної готовності до здійснення педагогічної діяльності.

Важливу роль у професійному становленні майбутнього вчителя-словесника відіграє курс «Методика викладання української літератури», мета якого озброїти студента не лише теоретичними знаннями, а сформувати практичні уміння й навички організації та проведення розвивального навчання учнів загальноосвітніх шкіл. Окреслене поняття в освітньому просторі представлено такими складовими, як літературознавча, методична, соціальна, комунікативна, полікультурна, інформаційна компетентність, саморозвитку і самоосвіти, продуктивної творчої праці.

Безсумнівним лишається той факт, що різні групи компетентностей, як і креативні якості індивіда формуються лише в різних видах діяльності. Спробуємо показати, які види діяльності виконують викладач-методист і студент, формуючи окреслені компетентності.

Соціальна компетентність – простежується у вміннях робити вибір, приймати правильне рішення, брати відповідальність, безконфліктно співіснувати в соціумі.

Викладач на практичних і лабораторних пропонує завдання різного рівня і характеру, варіативні індивідуальні і самостійні роботи, перелік тем для творчих робіт і доповідей, список основної і додаткової літератури, різні форми модульних контрольних робіт (різномірні тести, виконання науково-дослідних проєктів, аналіз педагогічного досвіду, розробки системи уроків із застосуванням різних методик чи технологій, розробки різних вправ та завдань для контролю знань тощо). Організовує групову роботу, створює проблемні ситуації, заохочує до самооцінки та взаємооцінки, забезпечує вільний вибір рецензента тощо.

Студент самостійно робить вибір завдання різного рівня й характеру, обирає шляхи вирішення індивідуального чи самостійного завдання. Користується різними джерелами інформації, демонструє уміння працювати з літературою. Працює в малих групах, парах, ротаційних трійках. Дає самооцінку результатам своєї роботи, визначає мету і прикладний характер роботи. Ставить особисто значущі цілі. Обирає сам рецензента, виступає в ролі рецензента. Виконує різні ролі в ситуативних рольових іграх.

Полікультурна компетентність – оволодіння досягненнями культури, розуміння інших людей, їх індивідуальності, їх відмінності за національними, культурними, релігійними та іншими ознаками.

Викладач залучає до вивчення культури як матеріальної, так і духовної через міжмистецькі і міжпредметні зв'язки під час лекційних, практичних, індивідуальних занять. Доводить значущість навчальної дисципліни для професійного становлення й самовдосконалення, мотивує роль дисципліни у житті людини. Сам є зразком для наслідування, не

соромиться пропагувати власний педагогічний досвід, активно знайомить з педагогічними знахідками колег.

Студент залучає до своєї доповіді, виступу інформацію полікультурного характеру. Розробляє інтегровані уроки, вводить елементи міжмистецького і міжпредметного характеру, зокрема добирає наочність, музичний супровід, відеоматеріали. Бере участь в обговоренні проблем у колі, займає і змінює позицію. Є учасником позааудиторної виховної роботи (студій, дискусійних клубів) тощо. Вивчає педагогічний досвід, аналізує щодо актуальності, ефективності методики, запропоновані вчителями-словесниками під час атестацій, учасниками конкурсів, статті у фахових виданнях.

Комунікативна компетентність – проявляється у вміннях спілкуватися усно, писемно, рідною чи іноземною мовою з людьми різних вікових і соціальних груп.

Викладач використовує діалогічні методи: обговорення проблеми в загальному колі, мікрофон, незакінчені речення, мозковий штурм, навчаючи – учусь, аналіз ситуації, вирішення проблем, дерево рішень, організовує дискусії, дебати. Спонукає висловлювати свою думку, аргументувати її. Навчає правильно ставити запитання репродуктивного і евристичного характеру, створювати проблемні і дискусійні ситуації. Слідкує за культурою мовлення студентів і сам є взірцем цього. Пропонує виконати письмові роботи у формі виступу, есе, статті, звітів про експедицію, творчих робіт різних типів мовлення і за стильовою приналежністю. Проводить нестандартні практичні заняття, що розвивають комунікативні вміння – подорожі, суди, конференції, диспути, зустрічі з людьми науки. Практикує захист студентами творчих робіт, проектів. Використовує інтерактивні методи навчання та прийоми педагогічної техніки комунікативної спрямованості – мозковий штурм, мікрофон, метод ПРЕС, дискусія в стилі телевізійного ток-шоу, оцінювальна дискусія, дебати, займи позицію, зміни позицію, неперервна шкала думок тощо.

Студент висловлює свою думку в усній і писемній формі, уміє її аргументувати, робить доповіді і виступи, бере активну участь в дискусійних ситуаціях, розв'язує проблемні завдання, захищає реферати, проекти. Правильно ставить запитання різного характеру, повно і правильно відповідає на запитання однокласників чи учасників дискусій. Уміє визначити свої помилки і накреслює шляхи їх усунення, уникає категоричності під час обговорення проблеми, уміє змінити позицію щодо окресленої ситуації спілкування. Знає правил спілкування і неухильно їх дотримується. Демонструє багатий лексичний запас. Уміє будувати різні синтаксичні одиниці. Дотримується під час оформлення висловлювання стилістичної грамотності. Пробує свої можливості в різних ролях, систематично працює над собою, розвиває ініціативність і вміння імпровізувати. Аналізує відео-уроки, пропонує свої прийоми і засоби ефективного засвоєння знань чи формування вмінь в учнів. Адекватно

ставиться до критики. Уміє адаптуватися в мовному середовищі.

Інформаційна компетентність – здатність добувати, опрацьовувати, використовувати інформацію з різних джерел.

Викладач пропонує завдання, для виконання яких необхідно звертатися до альтернативних джерел інформації: додаткової літератури, комп'ютерних баз даних тощо. Консультує з питань тематики курсових, дипломних, творчих робіт, проєктів. Навчає студентів усвідомлено згортати інформацію за обсягом, складати плани, тези, конспекти, робити тематичні виписки. Стимулює критичне оцінювання інформації.

Студент добуває інформацію з різних джерел – навчальної, методичної, довідникової, енциклопедичної, науково-популярної, художньої літератури, словників різних видів, фахової періодики, збірників наукових праць, монографій, недрукованих засобів масової інформації, комп'ютерних баз даних, Інтернету. Добирає необхідну інформацію за певними критеріями. Уміє посилатися на різні джерела, поєднує інформацію з різних джерел. Аналізує і критично оцінює інформацію. Уміє переробити певну інформацію для отримання кінцевого результату діяльності. Залучає власний досвід.

Компетентність саморозвитку і самоосвіти – готовність і потреба навчатися протягом життя. Викладач стимулює самоосвітню діяльність студентів: підписка і опрацювання фахової літератури, збирання власної бібліотеки, накопичення інформації на електронних, цифрових носіях, створення електронних бібліотек тощо. Керує самоосвітньою роботою, відстежує динаміку розвитку студентів. Допомогає створити та здійснити програму самоосвіти та самореалізації, організовує тренінги і залучає студентів. Проводить майстер-класи, залучає до цього творчих освітян свого регіону. Організовує і проводить семінари, практикуми із залученням учителів з достатнім досвідом і професійним рівнем, авторів власних методик і технологій, учасників і переможців конкурсів.

Студент узагальнює власні знання, організовує власні прийоми навчання і розвитку, самоосвітню діяльність, розвиває внутрішню мотивацію саморозвитку і прагнення постійно удосконалюватися (академічна мобільність). Визначає перспективи діяльності, співвідносить теоретичні знання з практикою. Створює програму самоосвіти і активно реалізує її.

Компетентність продуктивної творчої діяльності – готовність і потреба у творчості.

Викладач стимулює творчість студентів, організовує і проводить креативні тренінги, використовує інтерактивні методики навчання. Організовує дослідницьку роботу студентів, участь у наукових конференціях, семінарах різних рівнів; регіональні експерименти, співпрацю з учителями шкіл нових типів чи які працюють за власними методиками, круглі столи з участю вчителів-словесників, виставки педагогічної творчості студентів з подальшим обговоренням та апробацією в школах. Педагогічні відкриття студентів виносить на суд освітянської

громади через публікації у фахових друкованих та інтернет-виданнях. Створює разом із студентами відеоуроки, відеопроєкти, різні додаткові форми навчання і виховання учнів.

Студент бачить проблеми, шукає шляхи їх подолання, генерує ідеї, сплановує і організовує свою діяльність. Активно долучається до експедицій, екскурсій, культурно-масової роботи, уміє діяти в нестандартних ситуаціях. Реалізує творчий потенціал через виконання різних завдань, створює проєкти, апробовує їх під час практики. Формує вміння працювати в команді, приймати колективне рішення.

Реалізуючи у комплексі названі види діяльності, студент-філолог набуває літературознавчу й методичну компетентність, які є необхідними й важливими аспектами професійного становлення майбутнього вчителя.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови. – К. ; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2001.
2. Критерії оцінювання навчальних досягнень учнів у системі загальної середньої освіти // Директор школи. – 2000. – № 39–40.